

A BOLDOGSÁG MINT EGZISZTENCIÁLIS IGÉNY*Kertész Imre fogadtatása Skandináviában*BALASSI
BÁLINT
INTÉZET

Mi lehet az oka, hogy 2002 karácsonyára nagy sietve norvégul is megjelentették Kertész Imre *Sorstalanság* című regényét? Mondhatnánk: nyilván az irodalmi Nobel-díj miatt! A helyzet azonban ennél bonyolultabb. Amikor ugyanis kiderült, hogy 2002-ben Kertész Imre nyerte el a legrangosabb irodalmi díjat, Kari Kemény fordítása már szerkesztés alatt állt. Bár eredetileg 2003-ra tervezték a megjelentetését, a könyv a gyorsított munka révén már 2002 decemberében a boltokba kerülhetett.

Dánia, Svédország és Norvégia közül csak ez utóbbi volt ennyire lemaradva, már ami a *Sorstalanságot* illeti. Ennek kapcsán Terje Stenland, az Aftenposten publicistája nem is mulasztotta el megjegyezni, hogy a késés rávilágít a norvég könyvpiac bántó provincializmusára. A mű svédül 1985-ben, átdolgozva 1998-ban jelent meg Maria Ortman fordításában, míg dánra Péter Eszterhás ültette át 1996-ban. Még szerencse, hogy a Nobel-díj odaítélése és a díjkiosztás között két hónap telt el, s ezalatt a norvég könyvkiadás is magához térhetett: az október és december közötti időszakban mindhárom országban kiemelt téma volt Kertész dicsősége. De hát miért is ne lett volna az, amikor a Nobel-díjat, ezt a jellegzetesen skandináv elismerést még sosem kapta meg magyar író?

Október elején több északi lap is elsősorban a meglepettség hírjait pengette – no nem azért, mert magyar ember kapta a díjat, hanem mert olyasvalakit ért a megtiszteltetés, aki Esterházy Péterhez, Konrád Györgyhez és Nadas Péterhez képest viszonylag ismeretlennek számított Európa irodalmi életében. A csodálkozás azonban hamar átadta helyét a feltétel nélküli tiszteletnek. A művelt skandináv közönség különösen két dologra figyelt fel Kertész műveivel kapcsolatban: Auschwitz csapdájának visszatérő motívumára, illetve arra az újszerű, mélyen egzisztenciális látásmódra, ahogyan a szerző ezt a traumát kezeli. Mi más miatt lehetne azt állítani, hogy a Nobel-díjbizottságra legalább annyira hatott Kertész kérdésfelvetése, mint az irodalmi kidolgozás? Maga a téma nem nevezhető kimondottan újnak – az Aften-

posten méltán hivatkozik Primo Levire, illetve Jorge Semprunre. Kertész azonban feje tetejére állítja Auschwitz problematikáját. A láger szimbóluma, amelynek a halált kellett volna jelképeznie, a túlélők életben maradása miatt a meghosszabbított élet, az újjászületés ikonjává válik.

A Kertész Imrével készített skandináv interjúk és riportok egytől egyig kitérnek a friss Nobel-díjas azon kijelentésére, mely szerint Auschwitz etikai tanulsága a boldogság mint kötelesség. Stefan Jonsson, a Dagens Nyheter svéd riportere nem is mulasztja el felhívni a figyelmet az ellentétre az író felszabadultsága, illetőleg hőseinek tanácsstalansága és szenvedése között. Persze ezt a szabadságot is meg kellett érni, ki kellett érdemelni. Norvégiában, ahol a zsidóság elsősorban vallást jelent, a holokauszt pedig alig értelmezhető fogalom – többek között Kertész Nobel-díjának hatására fontolgatják, hogy még alaposabban feltárják a Quisling-kormány náci-kollaboráns tevékenységét, és a Nobel-díj az Aftonbladet beszámolója szerint Svédországban is a szembenézés új hullámát váltotta ki – igazi újdonság a *Sorstalanság* szemléletmódja. A paradox módon a koncentrációs táborok összeurópai sokkjának hatására új erőre kapott zsidóság gondolata meghökkentő tényező az észak-európai irodalmi és politikai palettán.

Kertész, akinek több totalitárius rezsim idején is kijutott a szenvedésből (a Norvég Királyi Rádió honlapján megjegyzik, hogy 1951-ben azért volt kénytelen otthagyni a Világosság szerkesztőségét, mert a folyóirat pártlappá alakult), e tapasztalatok hatására jutott el a *Sorstalanságra* már jellemző kiforrott etikai felfogásig. Az irodalmárnak ugyanakkor a politikai életről is tudomást kell vennie. Jonsson provokatív kérdésére, hogy Saron Izraeljét vajon hová helyezné a történelem palettáján, Kertész kitérő választ ad: „Nézzé, én nem avatkozom bele az aktuálpolitikába. Elképzelhető, hogy Izrael egy-egy időszakban egy bizonyos politikát folytat. De Izraelben demokrácia van. A kormányt lehet nyíltan bírálni, sőt le is lehet váltani.” Ez a kérdésfelelet mindenesetre sokat elárul arról, miért is olyan izgalmas a svéd és norvégok számára Kertész kontinentális tapasztalata és látásmódja. Ne feledjük: Norvégia évtizedek óta büszke közvetítő szerepére a világ különböző pontjain tapasztalható fegyveres vagy egyéb konfliktusokban, ráadásul nem kis szerepet vállalt és vállal a palesztin–izraeli békefolyamatban is.

Mindent egybevetve azonban a magyar közélettel ellentétben Kertész Imre skandináv fogadtatását nem a politika határozta meg – szerencsére. Auschwitz égető kérdései és a konkrét válaszok ellenére Kertész a Nobel-díjat irodalmi teljesítményéért kapta. Az „auschwitz fiú” sikerét a norvég Dagbladet tudósítója három kulcsszóval magyarázza: irónia, brutalitás és groteszk. Tagadhatatlan, hogy ez a tömörség nem adhatja vissza Kertész stílusának teljes gazdagságát.

Nekiünk addig is megmarad, hogy a norvégoktól irigyeljük könyvkiadásuk „provincializmusát”, amelyhez képest a magyarországi helyzetre nehéz lenne találni jelzőt illeszteni. A norvégok újabb esztendeig bánkódhatnak, hogy 1928 (Sigrid Undset) óta nem jutott nekik irodalmi Nobel-díj – az 1920. évi nyertes, Knut Hamsun ráadásul a II. világháborúban a nácik oldalára állt –, a svédek pedig továbbra is a gyermekkönyveiről híres Astrid Lindgrenért szoríthatnak, aki egyelőre még csak a „nép” támogatását élvezzi. Igaz, azt maradéktalanul.

FEJÉRVÁRI BOLDIZSÁR

(A Nobel-díjas Kertész Imre dániai fogadtatásáról a következő számban olvashatnak részletes beszámolót.)